

Mikko Leinonen: „Juba põhikoolis võiks mõelda filosoofilistele küsimustele, nt missugune on hea ühiskond ja mis on hea elu. Sellistest küsimustest rääkimine võib alata koguni lasteaias – sedalaadi arutelu ei sõltu haridustasemest.”

Miks on tähtis filosoofiat õpetada?

Dr Mikko Leinonen on Tartu ülikooli filosoofia osakonnas järel doktorantuuris. Ta oli nõus jagama oma mõtteid ja seisukohti filosoofia õppimise ja õpetamise kohta.

Kuidas algas teie koolitee ja kuidas on kujunenud teie suhtumine haridusse?

„Kooliteed alustasin Aafrikas, Tanganika rahvusvahelises koolis Dar-es-Salaami linnas, kuna mu vanemad töötasid 1973.–1975. aastani Tansaania. Tunnid toimusid inglise keeles. Koolis meeldis mulle väga, ehkki ma ei rääkinud toikord sõnagi inglise keelt – mu emakeel on soome keel. Õppisin neil aastatel nii mõndagi ja Soome naastes avastasin, et minu teadmised olid paljuskui teistsugused kui Soome lastel, ka mu joonlaud oli tollimõõdustikus. Esimene koolikogemus rahvusvahelises klassis on mulle küllalt suurt mõju avaldanud, arvatavasti sealt pärineb ka praegune huvi rahvusvaheliste ringkondade vastu.

Mu isa on ametilt insener, ema aga medõde. Aafrikasse läksid nad toikord arengukoostõõd tegema. Neil aastail viibis Tansaania ka praegune Nobeli rahupreemia laureaat Martti Ahtisaari. Tema suundus sealt edasi Namiibiasse,

meie perekond aga pöördus tagasi Soome. Isa oli hiljemgi taolistel töölähetustel – näiteks Afganistanis, mitu korda taas ka Aafrikas ja mujal. Minu koolitee jätkus Soomes, kus läbisin *peruskoulu* ehk põhikooli ja *lukio* ehk gümnaasiumi. Seejärel omandasin sotsiaalnõustaja kutse – ma ei läinudki ülikooli kohe pärast gümnaasiumiaastaid. Olen pikka aega bändis poolprofessionaalse muusikuna kitarril mänginud. Aastatel 1994–1995 tekkis aga huvi kirjandusõpingute vastu. Huvitusin ka teoloogiast ning süvenes huvi filosoofia vastu.”

Kas niisuguse muutuse tingis mõni elusündmus või oli see pigem asjade loomulik käik?

„Kontinentaalfilosoof Simon Critchley on väitnud, et filosoofiahuvi põhjustab sageli teatud pettumine sotsiaalses või poliitilises süsteemis, pettumine usus, elu mõtte otsimine.

Nii jõudsin filosoofiani ka mina ning huvist tingituna läbisin magistriõpingud küllalt kiiresti – lõpetasin magistantuuri

nelja aasta asemel 2,5 aastaga. Värske filosoofiamagistrina pakkusin end tööle kohalikku kooli ning mind võetigi filosoofia ja psühholoogia õpetajaks. Spetsiaalset õpetajakvalifikatsiooni mul tollal veel ei olnud. Filosoofia oli sel ajal õppeainena küllalt uudne, paljudel õpetajatel tekkis selle aine õpetamisega ka raskusi.

Õpetajana töötamise kõrvalt läbisin seejärel aastaga ka õpetajakoolituse, suure koormuse tõttu oli see päris keeruline. Paljudel õpetajakoolituse õpingu-kaaslastel polnud veel magistrakraad käes ning nad ei käinud ka tööil. Seltskond oli kirju – leidis neid, kes tahtsid saada ajaloo- või sotsioloogiaõpetajaks (mitte kõik neist ei soovinud minna õpetajaks gümnaasiumi). Oli ka neid, kes läbisid õpetajakoolituse, ehkki töötasid hoopis poliitseiakadeemias.

Ajapikku hakkas mulle tunduma, et õpetajatõõ ammendab ennast ning võiks teha vahelduseks midagi uut, mitte jääda kogu eluks õpetajaametisse. Mul oli aga seisukoht, et enne ülikooli

asumist tuleb teha n-õ tõelist tööd – olla ühiskonnale mingil moel otseselt kasulik. Soovisin siiski edasi õppida ning töö kõrvalt omandasin litsentsiaadi kraadi. Seejärel võtsin aasta aega puhkust ning kirjutasin valmis doktoritöö. Edasi oli kavas uurimistööga ülikoolis jätkata.

Töötasin gümnaasiumis 1999. aastast, kokku kümme aastat (kogu selle aja ühes ja samas koolis). Õpetajaametis on põnevaid dimensioone, kuid mulle tundus üha enam, et soovin tegelda millegi senisest teoreetilisemaga. Kuid õpetajana töötamise kogemusest oli siiski palju kasu – õppisin materjali esitama suure täpsuse ja selgusega, et tekitada õpilastes huvi ka siis, kui neil varasemad teadmised teema kohta veel puuduvad.”

Kuidas sattusite Eestisse?

„Aastase puhkuse ajal, mil tegin doktoriväitekirja, hakkasin ringi vaatama, kuhu võiksin suunduda. Kaalusin töötamist Rootsis, kuna mu juhendaja oli seal ühe aasta töötanud. Tampere ülikoolis õpetajatöö taustaga akadeemilist positsiooni saada on küllalt keeruline. Niisiis tutvusin ka muude võimalustega ja saatsin taotlusi fondidesse. Arvan, et oluline on silmast silma rääkida, meilivahtetuse ja kirjade saatmise kaudu ei saa samal moel suhelda – võimaluse korral tuleb alati ise kohale minna ja inimestega kohtuda. Tartu kohta ei teadnud ma enne siia saabumist kuigi palju. Olin tuttavalt kuuldu põhjal kujundanud soodsa pildi siinsest ülikoolist ja Tartust üldse.”

Millega siin täpsemalt tegelete?

„Minu uurimisteema on loogiline empirism ja selle kriitika Soomes („Logical empiricism and its criticism in Finland“). Soome filosoofid, kelle töid uurin, on Eino Kaila ja Erik Ahlman. Eino Kailal oli kokkupuude Viini ringiga ajal, mil seal tegutses Rudolf Carnap. Ta on kirjutanud raamatu „Der logische Aufbau der Welt“ Rudolf Carnapi kohta – see on niisiis otsene ühenduslül minu praegusele uurimisteemale Rudolf Carnapist. Lisaks loogilisele empirismile huvitab mind ka deontiline loogika. Praegu on põhirõhk teadustööl, kuid lepingus on tõesti kirjas ka õppetöö kohustus. Mul on leping kolmeks aastaks, esimesel aastal soovin teha peamiselt teadustööd. Viibisin lühidalt Eestis ka mullu novembris-detsembris ning sel ajal tegin siin ka õppetööd. Tookord olin külaliseduur, praegu

olen järeldoktorantuuris Tartu ülikooli filosoofia osakonnas.”

Miks on tähtis filosoofiat õpetada?

„Mulle seostub filosoofia õpetamine ja õppimine autonoomseks inimeseks kasvamisega: kasvamisega eurooplaseks, kellel on hea haridus (*encyclios paideia*). Baasteadmised filosoofiast on äärmiselt olulised, on tähtis õppida märkama elus ette tulevaid filosoofilist laadi küsimusi. Filosoofia õpetamine ja õppimine aitab luua tolerantse ühiskonna ja n-õ kultiveeritud inimese. Ühiskond on selle tagajärjel paindlikum, eri mõtteviiside suhtes soosivam, vastuvõtlikum. Globaliseeruv maailmas on niisugused tunnused möödapääsmatud. Filosoofia viljad ei küpse aga kiirelt. On oluline, et õpilane või tudeng õpib väljendama oma mõtteid ja seisukohti. Filosoofia õpetamisel on seos n-õ sotsiaalse kirjaoskusega, võimelisusega märgata ideoloogiaid, nende mõju inimeste mõtlemisele ja mõttemallidele.”

Mis vanusest alates võiks filosoofiat õpetada? Kas filosoofia on teie arvates vajalik kõigi erialade õppijatele?

„Ma arvan, et juba põhikoolis võiks mõelda filosoofilistele küsimustele, nt missugune on hea ühiskond ja mis on hea elu. Sellistest küsimustest rääkimine võib alata koguni lasteaias – seda laadi arutelu ei sõltu haridustasemest. Tihti on tavalised huvipakkuvad küsimused loomult filosoofilised. Inimesed reflekteerivad ja mõtlevad niisugustel teemadel mingil määral ka siis, kui nad seda ise ei teadvusta – olgu nad filosoofid või mittefilosoofid või olgu nad mis tahes vanuses. Mingit laadi filosoofilised küsimused on aktuaalsed igas kooliastmes ja neid võib niisiis ka tõstatada igas kooliastmes.

Arvan, et oleks väga hea, kui ülikoolis õpiks eranditult iga üliõpilane filosoofiat baaskursusena – sest lõpuks püstitab ju iga teadus oma filosoofilised küsimused.

Haritud inimene peaks olema võimeline märkama, missugusel juhul on tegelemine filosoofilise küsimusega – et mitte elada illusoorses veendumuses, et kõik esile kerkivad küsimused on üksnes teaduslikud ning et alati on olemas mõni autoriteet, kes vastab igale küsimusele.

Teatud küsimused on filosoofilist laadi ja nende filosoofilisust tuleb märgata.

Näiteks eetika küsimused. Üks viis eetilist probleemi lahata on mõelda, miks inimesed ei toimi eetiliselt, teine võimalus – filosoofiline – on püstitada väide, et me ju ei tea, mis üldse on eetiliselt õige. Paljud haritud inimesed ei ole õppinud niisuguseid küsimusi märkama ega mõista, et vahel puudub autoriteetne otsustus, mis on õige ja mis mitte. Tuleb ise mõelda.”

Kuidas tuleks filosoofiat õpetada?

„Filosoofia algab küsimuste esitamisest. Filosoofia õpetamises on kaks lähenemisteed. Võib õppida klassikuid ja klassikalisi küsimusi – ja konventsionaalne meetod on gümnaasiumiastmes väga kasulik: õpetada fakte, tutvustada ideid, lahendusi, mõtlemisviise. Ka Soomes on gümnaasiumides kasutusel konventsionaalne meetod. Teine lähenemistee on aporeetiline. See on sokraatiline teadmine sellest, et me ei tea, ja siin on eesmärk asetada õpilased apooriasse.”

Kas alustada tuleks aporeetilise meetodiga või oleks vaja esmalt omandada hulk fakte? Või peaksid need kaks käima käsikäes?

„Need meetodid peaksid käima käsikäes. Soomes on kooliõpikule lähenemine valdavalt probleempõhine. Alustada võiks üldiste filosoofilist küsimustega, nagu *mis on reaalsus*, siis algab arutelu. Aruteluga kaasnevad faktiküsimused. Kui õpetada filosoofia ajalugu ning alustada otsast ja lõpetada lõpuga, muutub asi üsna igavaks.

Soomes saab teha filosoofia riigieksamit. Seetõttu on skolastiline meetod siiski vajalik – peab olema miski, mille järgi saab tulemusi mõõta. Õpilase iseseisvat mõtlemist mõõta on keeruline.”

Mis ajast on filosoofia Soome gümnaasiumis kohustuslik aine?

„Alates aastast 1994 on üks kõigile kohustuslik põhikursus ja siis veel kolm valikkursust: eetika, ontoloogia ja epistemoloogia, sotsiaalfilosoofia.”

Kui algus oli juba 1994, on aine ilmselt küllalt hästi välja töötatud. Kas vaadeldavad teemad ei ole siiski vahel õpilaste jaoks liiga rasked?

„Jah, aine on hästi välja töötatud ega ole seetõttu ka liiga raske. Õpilased on muidugi väga erinevad, osale ei paku filosoofilised küsimused huvi või tekib

see mõnevõrra hiljem. Aga on ka neid, kes juba keskkoolis on väga suured filosoofiahuvilised.

1980. aastate lõpus ja 1990. alguses oli Soomes filosoofiabuim, nüüdseks on see veidi vaibunud. Buumi põhjustasid meedia kaudu filosoofid Esa Saarinen, Pekka Himanen, Maija-Riitta Ollila. See oli Soome filosoofias veider faas – filosoofid tulid akadeemiast välja. Teatud mõttes oli see hea, ühtlasi mõjutasid nad sedagi, et filosoofia muutus koolides kohustuslikuks aineks. Tund suruti aga liiga kiirelt õppekavasse, veel ei olnud piisavalt filosoofiaõpetajaidki. Läks hulk aastaid, enne kui väljakutse suudeti päriselt vastu võtta ja ainekava n-ö loksus paika. Praegu on kvalifitseeritud filosoofiaõpetajaid juba omajagu.”

Kas ka teie enda huvi filosoofia vastu oli seotud filosoofiabuimiga?

„Osalt oli see kokkusattumus, osalt tõesti selle mõjul. Lugesin Esa Saarist ja loetu avaldas suurt mõju. Ta kirjutas väga entusiastlikult, kaasahaaravalt. Nüüd olen tema kirjutatu suhtes küll mõnevõrra kriitilisem.”

Missugune on koolides õpetatava filosoofia tase – kas väga hea või on arenguruumi? Kas õpetamise tasemes on olnud olulisi muutusi?

„Filosoofia aine ei ole nt ajaloo ja psühholoogiaga võrreldes ülearu populaarne, kas või selles võrdluses, kes teevad lõpueksamit. On pisut vaeslapse rollis. Küsimus ei ole aga õpetajate õpetamisoskustes, pigem tingib õpilaste vanuseline iseärasus piiratud filosoofiahuvi. Teisi aineid ei valita siiski lõpueksamiks vaid sellepärast, et kergemini läbi saada.

Filosoofia koht õppekavas on oluline – selle osakaal ei ole vahest nii suur ja nähtav, kuid tal on kokkuvõttes oma mõju ja ainet ei saa ära võtta, ilma et sellel ei oleks mingeid tagajärgi.”

Kuidas hindate filosoofiatundide sisu keskkoolis?

„Koolid on väga erinevad, konkurents gümnaasiumide vahel on küllalt tugev. Mõnest koolist saab nõrga põhja edasiseks, mõnesse kooli võetakse aga õpilasi ainult parimate hinnetega (ühiksa ja kümme).

Paremate koolide õpilased huvituvad filosoofiast varem, tavakooli 30 õpilase-

ga klassist ca kümme on filosoofiast väga huvitatud, ca kümme keskmiselt ja ca kümme ei tunne huvi. Targemad ja oma ea kohta arenenumad on tavaliselt filosoofiast huvitatud, huvi sõltub ka päritolust ning kodusest taustast, vanema-test. Mõned õpilased teavad juba eelnevalt filosoofilisi küsimusepüstitusi ja teaduslikke küsimusi. Aga paljudel on ka eelarvamused: filosoofial ei ole praktilist väljundit ja temast pole majanduslikku kasu, selle haridusega ei saa korralikku töökohta. Küsitakse, mis kasu on filosoofiast. Selle vastu aitab, kui öelda, et filosoofiast ei olegi tõepoolest vähimatki kasu! See ärgitab õpilast mõtlema (filosoofiiselt!), et filosoofiast võib ehk ometigi kasu olla, selles peab siiski midagi head olema, et seda õpetatakse.”

Kes on koolide filosoofiaõpetajad? Kas neil on filosoofiataust või nad on esmajärjekorras pedagoogilise haridusega?

„Tänapäeval on juba küllalt palju neid, kellel on spetsiaalne filosoofiaõpetaja taust. On ka neid, kes on saanud filosoofiaõpetaja kvalifikatsiooni tagantjärele – varem on nad õpetanud midagi muud. Tavaliselt on nad enne olnud humanitaaralade – psühholoogia, ajaloo, religiooniõpetuse – õpetajad.”

Kas näete Soome filosoofiaõpetamises ka mingeid väljakutseid? Võrreldes Eestiga tundub olukord optimistlik.

„Väljakutseid saab olla üldjoontes kolme sorti: vähe väljaõppinud ja küllaldase kvalifikatsiooniga õpetajaid; õpikud puuduvad; õpilastele on aine raske.

Filosoofia õpetamise algus Soomes oli äkiline ja ootamatu ning tuli n-ö šokina. Kõik oli esialgu korraldamata ja kaootiline. Kuid kuna tegemist oli filosoofiaga, sai algust teha põhiküsimustega. Tuleb vaid hakata tegelema ning asi kasvab ja areneb. Head valmistoodet ei saa teha ühekorraga. Katsetamise aeg peab olema pikk. Kahe aastaga ei saa veel mingit ülevaadet, mis muutused on õpetamisega seoses toimumas ja mis mõjud tegevusel on. Hea tulemuse saamiseks peab olema otsus tehtud pikaks ajaks, et saaksid ilmned tulemused ja tekiks võimalused neid hinnata.

Filosoofia õpetamiseks gümnaasiumis peab olema väga hea õpik. Kõige kergem on õpik tõlkida. Kui on kõrgel ta-

semel õpikud, mida kasutada, ei peagi õpetajad olema väga kõrge kvalifikatsiooniga. Praegu on olemas neli-viis õpikuseeriat ja need on väga kvaliteetsed (nt „Odysseia”, mis on probleemi-põhine).

Vaja on seminare ja täienduskoolitust. Ja oluline on arutleda, kuidas on üldse õige filosoofiat õpetada. Kuid head õpikud on samuti olulised. Kui õpetamise nõuded on kirja pandud, aga pole õppevahendeid nende täitmiseks, võib kujuneda olukord, kus õpetajal tuleb sama hästi kui ise õpik valmis kirjutada. Seega on väga oluline tõlkida või koostada õpik filosoofia õpetamiseks.”

Kas kasulik on koolitada eraldi filosoofiaõpetajad või neid ümber õpetada?

„Mõistlik on korraldada tegevõpetajatele lisakursuseid (nt ajalooõpetajana töötav õpetaja võib lisakursuseid võtta). Eraldi filosoofiaõpetajaks hakata ei ole praeguses olukorras nähtavasti turvaline valik. Järgmise või ülejäärgmise ministri ajal võib filosoofia õppekavast välja jääda ja pelgalt filosoofiaõpetajaks spetsialiseerunu tööta jääda. Aga samas võib filosoofiaõpetaja minna välismaale tööle, kui tal ei ole keelebarjääri – ainepunktid ja diplomid on rahvusvahelised. Välja võiks kujuneda palgavahe, nii et põhikohaga filosoofiaõpetaja teenib rohkem ja lisakvalifikatsiooniga aineõpetaja vähem. Nii tekib motivatsioon saada filosoofiaõpetaja kvalifikatsioon. Filosoofiaõpetaja peaks olema eraldi ametivalik, kui ei asuta tegema teadust. See peab siis olema ka valitsuse tasandil tehtud otsus – hakata andma filosoofiaõpetaja kvalifikatsiooni.”

Küsitlenud Hanna-Liisa Ennet